

"קוביות שחורות": המעבר ללמידה מקוונת במערכת ההשכלה הגבוהה דרך עדשת המצלמה

מריה גרצקי*

תקציר. עם התפשטותו של משבר הקורונה והמעבר המלא של מערכת ההשכלה הגבוהה לפלטפורמת הלמידה המקוונת, התבלטה בשיח האקדמי והתקשורתי סוגיית השימוש במצלמות בשיעורים. כתבות בתקשורת, קבוצות פייסבוק ודיונים וירטואליים במסגרות אקדמיות הרבו לעסוק בחוויות הלימוד וההוראה הקשורות לנוכחותה של המצלמה בשיעורים ותיארו דרכה את הקשיים הצצים בהוראה האקדמית המקוונת. הערת מחקר זו בוחנת את אותן התייחסויות לנוכחות המצלמה בשיעורים בניסיון להבין באמצעותן את ההתמקמויות השונות של סטודנטים ומרצים ביחס ללימודים ולהוראה אקדמית. בהתבסס על תצפיות אתנוגרפיות בריונים וירטואליים במוסדות להשכלה גבוהה ועל ניתוח השיח התקשורתי בנושא, אצביע על הקשר הפרדוקסלי בין הדיון העוסק במצלמות ובין הביקורת כלפי מערכת ההשכלה הגבוהה בכלל, כפי שהם עולים במחקר רחב יותר, ובכללם הצורך של סטודנטים וסטודנטיות "להיראות" יותר. עוד משורטטת כאן דמותה החמקמקה של האינטימיות בהוראה, כפי שהיא עולה מן השיח, ומנותחת השפה הרגשית והטיפולית שבה מנוסחת הביקורת על מערכת ההשכלה הגבוהה.

מילות מפתח: למידה מקוונת, תרבות רגשית באקדמיה, קפיטליזם אקדמי, שיח פרטיות

מבוא

בחודש יוני האחרון הוזמנתי לשאת הרצאת אורח במכללת כנרת. ימים אחדים לפני ההרצאה הזהירה אותי מנחת הקורס במייל וכתבה, "אני לא מצליחה להוציא אותם מהקוביות השחורות. אולי את תצליחי". באותו רגע לא ייחסתי חשיבות מיוחדת למשפט הזה, הטמון בין שאר דברי ההכנה למפגש. אולם משנכנסתי לכיתה הזום הבנתי בדיוק למה התכוונה. ראיתי את המרצה מדברת ומתאמצת להסתכל למצלמה, ואילו הסטודנטים והסטודנטיות הופיעו כריבועים שחורים ואילמים. שתיקות מביכות ושקטות חצו את דבריה כאשר הפנתה אליהם שאלות ולא קיבלה מענה. כשהתבקשתי להתחיל בהרצאתי ביקשתי מהנוכחים להפעיל את המצלמות,

* מריה גרצקי, דוקטורנטית במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. אני מודה ליוליה לרנר, המנחה שלי, לחבריי המתרגלים מהמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת בן-גוריון בנגב, וכמובן לסטודנטים שבלעדיהם המחקר לא היה מתאפשר.

אולם רק שלוש סטודנטיות הסכימו לכך, ושתיים מהן נהגו באותה עת במכוניתן. לאחר כמה ניסיונות כושלים האיצה בי המנחה להתחיל ואמרה, "עזבי, זאת מלחמה אבודה".

האירוע הזה העלה בי כמה וכמה שאלות שהן הבסיס לדיון הנוכחי. שאלתי את עצמי מדוע התעקשו הסטודנטיות לא להפעיל את המצלמות; במה הן עסקו שם, מאחורי מסכי המחשב, בשעה שדיברתי? כיצד התקבלו המסרים שניסיתי להעביר? מדוע בכלל היה חשוב לי שיפעילו את המצלמות מלכתחילה? שאלתי את עצמי גם אילו יחסי כוחות התהוו באותה הרצאת אורח, ואם היו שונים מאלה שבהרצאות אחרות שנכחתי בהן, ולבסוף תהיתי מהי בעצם אותה "מלחמה אבודה" שמנחת הקורס הכריזה עליה.

כשהתחלתי לחקור את השיח המתהווה סביב המעבר ללמידה המקוונת בהשכלה הגבוהה, גיליתי עד מהרה שסוגיית המצלמות הכבויות של הסטודנטים מתבלטת במיוחד בשיח האקדמי והתקשורתי. דיונים בתקשורת הכתובה והאלקטרונית ובמדיה החברתית, ואירועים וירטואליים במסגרות אקדמיות, הרבו לעסוק בחוויות הלימוד וההוראה הקשורות לנוכחותה של המצלמה בשיעורים ותיארו דרכה את הקשיים העולים לפני השטח בהוראה האקדמית המקוונת.

בהערת מחקר זו אני מבקשת לבחון את ההתייחסויות לפעילות המצלמה בשיעורים, במטרה להבין דרכן את ההתמקמות השונות של סטודנטים ומרצים ביחס ללימודים ולהוראה אקדמית. אני מצביעה על הקשר שקיים בעיניי בין הדיון במצלמות ובין הקולות הביקורתיים כלפי מערכת ההשכלה הגבוהה בכלל, ולבסוף מנתחת את השפה הרגשית והטיפולית שבה ביקורת זו מנוסחת. אבקש להטות את המבט המחקרי מבחינה נורמטיבית, העוסקת בשאלות יישומיות כמו האופנים שבהם אפשר לשפר את ההוראה המקוונת או בשאלות של אובייקטיביות כמו המידה שבה הקולות הביקורתיים מייצגים את המציאות, ולהסב אותו אל הבנת העמדה התרבותית שקולות ביקורתיים אלו מעוגנים בה ואל השפה הייחודית שבה הם מתנסחים.

הממצאים המוצגים כאן מבוססים על תצפיות אתנוגרפיות בשישה דיונים וירטואליים שהתקיימו בחודשים מאי-אוגוסט 2020 במוסדות אקדמיים שונים בארץ. ארבעה מתוך הדיונים האלה הוקדשו לחוויית סגל המרצים והיו מעין סדנאות שיתוף ולמידה לשיפור ההוראה המקוונת, והשניים האחרים יועדו לסטודנטים ומטרתם הייתה להבין את חוויית הסטודנט בלמידה מרחוק. עוד מתבססים הממצאים על ידיעות מתוך התקשורת הכתובה והאלקטרונית והמדיה החברתית על מצב ההשכלה הגבוהה בתקופת הקורונה, ועל התנסותי האישית בשדה ההוראה והלמידה המקוונת כתלמידת מחקר וכמתרגלת באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

הפרשנות שלי לדיונים שנחשפתי אליהם הושפעה גם ממחקר רחב יותר שערכתתי (Gretzky & Lerner, 2020), העוסק בחוויה הסטודנטאליית בישראל ובוחן את ההיבט הרגשי של מסחור יחסי השירות באוניברסיטה דרך נקודת מבטם של סטודנטים המספרים על חוויותיהם הלימודיות, החברתיות והאישיות באקדמיה. במחקרי מצאתי כי הסטודנטים התלוננו ש"לא רואים אותם" מספיק, שהמרצים אינם מתעניינים בחייהם האישיים ושאינם להם מקום לביטוי עצמי במסגרת האקדמית. למעשה, טענתי שהסטודנטים ביקרו את האימפרסונליות המאפיינת את מוסד ההשכלה הגבוהה, ושבביקורת זו היא חלק מהדרישה ל"שירות רגשי" באוניברסיטה הניאו-ליברלית. המצלמות הכבויות והשיח הסטודנטאלי שהתהווה סביב "הקוביות השחורות" בשיעורי הזום מתקשרים לממצאי המחקר באופן פרדוקסלי.

שיח הפרטיות

באחד השיעורים המקוונים הראשונים שלימדתי כמתרגלת שאלתי את הסטודנטים והסטודנטיות שלי מדוע הם מתעקשים לכבות את המצלמות בשיעורים למרות הבקשות החוזרות של המרצות להפעיל אותן. בדיון עלו שלל סיבות והצדקות, החל בהסברים טכניים כמו מהירות גלישה נמוכה או מצלמה שלא עובדת, עבור בנימוקים הקשורים בתנאי מחיה צפופים ותנאי לימוד בעייתיים, וכלה בנימוקים והצדקות "מהותיים" יותר הכרוכים בביקורת על כך שהדרישה האוניברסיטאית להפעיל מצלמות גורמת לחדירה לפרטיות ולהיחשפות יתרה. מבין ההצדקות השונות, זו הקשורה לחדירה לפרטיות הייתה בולטת במיוחד בשיח הסטודנטיאלי וגם המסקרנת ביותר בעיניי. תהיתי מה משמעותה של אותה פרטיות, אשר בהקשרים מסוימים הפרתה נתפסת כראויה, רצויה ואפילו חיונית לתהליך למידה "משמעותי" (כפי שעלה מהמחקר הרחב שלי), ואילו בהקשרים אחרים, כמו במקרה של למידה מרחוק, הפרתה נתפסת כחדירה וכאיום.

כדי להבין את משמעות השימוש במושג הפרטיות בשיח הסטודנטיאלי סביב סוגיית המצלמות, אני מציעה לא לראות בפרטיות ערך בפני עצמו אלא קטגוריה דיסקורסיבית החושפת את מסגרת השיח הניאו-ליברלי על העצמי. הקטגוריה התרבותית "פרטיות" מגלמת ערכי יסוד בתפיסה הניאו-ליברלית: אינדיווידואליזם ואוטונומיה. התבוננות זו על שיח הפרטיות בהקשר של הפעלת המצלמות בלמידה המקוונת מאפשר לחשוף את הכפילות בשיח הניאו-ליברלי: העצמי הניאו-ליברלי נדרש להיות חשוף, רגשי ו"אותנטי" מצד אחד, אבל גם שמור, מוגן וקנאי לפרטיותו מצד שני (Rose, 1989).

האופן שבו מנסחים הסטודנטים את טענותיהם על הפרטיות בשיעורים המקוונים שואב את השפה ואת המשמעויות הנלוות לה מתוך השיח על פרטיות ברשת, המבטא כפילות זו. האינטרנט, המדיום המארגן החדש של האינטראקציה בין סטודנטים למרצים, מגביר את השיח על הפרטיות הניאו-ליברלית בהוראה המקוונת. המעבר ללמידה מקוונת יצר מצב חדש שבו ההוראה כאינטראקציה הבינאישית בין בעלי תפקידים מתורגמת לשיח הרשתות במדיום האינטרנטי, המעוגן כבר בפרובלמטיקה של הפרטיות; הזירה התרבותית של האינטרנט מעוגנת במתח שבין ממשק תקשורת אינטראקטיבי ובין אנונימיות. מצד אחד, המדיום מאפשר לגולש לבטא את העדפותיו בבחירת תכנים, להעלות תכנים בעצמו ולעצב את הסביבה האינטרנטית שלו; מצד אחר הוא מאפשר לו לבחור שלא לפרסם את פרטיו האישיים, להזדהות באמצעות כינוי ואף לגלוש בשם בדוי. דווקא החשיפה הרבה שיצרו פלטפורמות התקשורת השונות באינטרנט, ובהן הרשתות החברתיות, עודדו את השיח על "סביבה מוגנת" והעלו את הצורך בשמירה על הפרטיות (שוורץ אלשטולר, 2012). לכן יש להבין את הקטגוריה הדיסקורסיבית של הפרטיות במסגרת השיח הניאו-ליברלי בהקשר של התהוותו בזירה האינטרנטית וברשתות החברתיות כפרט.

הוראה רגשית מנקודת המבט הסטודנטיאלי

באירוע וירטואלי שעסק בחוויות של סטודנטים בלמידה מקוונת באחד המכונים להוראה אקדמית בארץ התפתח דיון בסוגיית המצלמות בשיעורים. רון,¹ יושב ראש אגודת הסטודנטים במוסד אקדמי, הסביר מדוע ברוב המוסדות האקדמיים הסטודנטים נוטים לא להפעיל את המצלמות ומה עשוי לגרום להם להפעילן בכל זאת: "אם המרצה מבקש יפה ואומר מראש במייל שהוא ישמח שנדליק מצלמות, זה נותן לנו מוטיבציה להדליק [...]". כל עוד זה [הבקשה להפעיל מצלמות] נעשה באווירה טובה, זה יכול לעבוד מצויין". כשסיים את דבריו הצטרפו אליו עוד ועוד סטודנטים וחיזקו את טענתו באמצעות דוגמאות שבהן המרצה בקורס היה "נעים", קשוב לצורכיהם, השתמש בהומור וכך גרם להם "לרצות להפעיל את המצלמות". בעיני רון וסטודנטים אחרים, רק מרצים נבחרים, כאלה שמעניקים לסטודנטים יחס נעים ומוטיבציה, זוכים לנוכחותם הוויזואלית של הסטודנטים בשיעורים. כלומר, הפעלה או כיבוי של המצלמה תלויה ביכולות ובמימוניות הרגשיות של המרצה ומהווה מעין פרס למרצים ולמרצות העומדים בדרישות אלו. הנראות של הסטודנטים הופכת למשאב המתגמל את "המרצה הטוב", כלומר המרצה הרגיש.

כדי לסכם את הדיון בשימוש במצלמות הכריזו כפיר, מנחה האירוע: "בעצם המרצים צריכים פחות לדאוג למה הם עושים בהרצאה ויותר לדאוג שיש תקשורת בריאה עם הסטודנטים, שמקשיבים להם". מילות הסיכום האלה של מנחה הדיון הנכיחו פעם נוספת את המסר כי החוויה הרגשית של הלומדים קודמת לשאלות הקשורות לתוכן הנלמד. דוגמאות אלו מראות כי הסטודנטים מעריכים ומודדים את המרצה לא לפי היכולות האקדמיות, הפרדגוגיות או האינטלקטואליות, למשל, אלא קודם כול לפי המימוניות הרגשיות והיכולת לקיים תקשורת בריאה ולהעניק חוויה רגשית חיובית ו"קרובה" ללומדים.

אולם המימוניות הרגשיות הנדרשות מהמרצים מטילות גם סייגים על התקשורת ועל ביטויי רגשות. המושג "תקשורת בריאה" שכפיר משתמש בו מהדהד שימוש במושג זה בשיח הטיפולי הפופולרי, שבו תקשורת ויחסים עם הורים, בני זוג וחברים – אינטימיים וקרובים ככל שיהיו – יכולים להיות "בריאים" או "רעילים". מסגור זה של היחסים בין סטודנטים למרצים דרך השיח הטיפולי הוא משמוע של המבע הרגשי. דוגמה ברורה לכך עולה מתקנון לקידום "סביבת למידה מקוונת בטוחה" מטעם האקדמיה לשוויון, אשר הופץ גם ברשתות החברתיות. התקנון מבהיר שיש גבולות ברורים מאוד לתקשורת הרגשית וה"קרובה" שמצופה מהמרצים:

איך לקדם סביבת לימודים בטוחה גם כשהיא מקוונת?

אל תתייחסו למראה של סטודנטית גם לא כמחמאה. אין לדעת אם זה יתקבל כהטרדה, יעורר מבוכה או תחושה לא נעימה בשאר הכיתה.

אל תתייחסו למרחב האישי של הסטודנטית – למראה הבית, משרד או כד'. אין לדעת באיזה מצב הסטודנטית נמצאת, ומה עשה או עשתה בשביל לקיים את התנאים הללו.

¹ כל השמות המופיעים בהערת המחקר בדויים.

אל תתייחסו לדברים שמתרחשים בפריים – אם פתאום משהו נופל לסטודנט, ק.מ.ה. בפתאומיות או משהו מוזר קורה אצלו.ה – אין צורך לציין את זה בזמן השיעור וגם לא לבדוק מולו.ה בצ'ט הפרטי.

הטרדה הזותית: חשבו היטב על התכנים שאתם.ן משתפים.ות בשיעור.

זכרו שלא רק שאתם.ן עלולים.ות להטריד את הסטודנט.ית עם תמונה/סרטון, אלא שלסטון הזה חשופים בני ובנות בית נוספים (חלקן.ם ילדות.ים).

אל תפנו לסטודנטית בצ'ט הפרטי אלא רק בציבורי ובקשו מהסטודנטים לא לפנות האחד אל השנייה בצ'ט הפרטי. עדיף לפנות במייל, פנייה המכבדת את הכותב.ת ואת המקבל.ת. מבלי ליצור תחושת אינטימיות מעורפלת או מבלבלת.

לשים לב למראה הפריים שלכם.ן ולא לחשוף דברים אינטימיים מהצד שלכם.ן.

בהצלחה לכולנו בסמסטר הקרוב!

התקנון מבקש לשרטט את גבולות האינטראקציה והפרטיות של הסטודנטים ולהטיל על המרצים והמרצות את האחריות לשמירתם של גבולות אלו. אותה תקשורת אינטימית רגשית וקרובה המצופה מהם, כפי שעלה בדוגמה הקודמת, עשויה להיתפס לעיתים כ"מעורפלת ומבלבלת", כלא לגיטימית וכשבירה של כללי המשחק והאינטראקציה בין נושאי התפקידים. נראה אפוא שקיים גבול ברור, גם אם מתעתע, בין המיומנויות הרגשיות הרצויות, המצופות ואף נדרשות מהמרצים והמרצות במסגרת עבודת ההוראה, ובין פגיעה בפרטיות הנובעת מחציית גבולות של מודל האינטראקציה הניאו-ליברלי התרפויטי.

"קוביות שחורות": מבט המרצה

בריון וירטואלי בחוויית ההוראה המקוונת שהתקיים במסגרת אחת האוניברסיטאות סיפרו שרון ואירית, שתי מרצות בכירות באוניברסיטה, על חוויותיהן לגבי אופן ההוראה החדש:

אני אומרת לסטודנטים שלי, תתכוננו כמו שאתם מתכוננים לשיעור רגיל. מי שצריך להתגלח, שיתגלח. מי שצריכה לשים חג'אב, שתשים חג'אב. אבל זה מאוד מאוד לא נעים אחרת [כשלא מפעילים מצלמות]... זה מאוד מאוד מפריע לי... לדבר מול ריבוע שחור עם שם זו חוויה מאוד מאוד מטרידה. (שרון, מרצה בפקולטה להנדסה)

זה אני מול הקוביות השחורות, וזה ממש מתסכל... אני מבקשת מהם: בבקשה תפתחו את הווידאו, קשה לי לדבר מול קובייה שחורה. (אירית, מרצה בפקולטה למדעי הרוח והחברה)

אירית ושרון תיארו כיצד הן פונות לסטודנטים שלהן בבקשה להפעיל את המצלמות והסבירו את בקשתן בתחושות הקשות והמטרידות שהן חוות לנוכח הריבועים השחורים שמתירות המצלמות הכבויות בשיעור המקוון. נראה כי ניסיונותיהן נעשים לשווא, והן מנסחות את חווייתן במקרים אלו במושגים רגשיים של תסכול, עלבון, קושי ואי-נעימות. הביטוי שבו

משתמשת אירית, "קוביות שחורות", הפך מושג שגור אצל מרצים בשיח העוסק בהוראה מקוונת. מעבר לתמונה הוויזואלית שהביטוי מייצג, הוא מלווה לא פעם בכיטויים רגשיים והופך למעין שם קוד אירוני לתסכול ולאכזבה האישית של המרצים והמרצות מהסטודנטים ומדרך ההוראה החדשה. כיבוי המצלמות אצל הסטודנטים אינו נתפס בעיני המרצים והמרצות כפעולה טכנית בלבד שפלטפורמת הלמידה המקוונת מאפשרת, אלא קודם כול כפעולה הפגנתית של גילויי ניכור ואדישות מצד הסטודנטים. למרות הניסיונות החוזרים לגרום לסטודנטים להפעיל מצלמות בשיעורים, רוב המרצים והמרצות עדיין נתקלים ב"קוביות שחורות" ונוחלים אכזבה לנוכח "המלחמה האבודה".

הוראה כחוויה רגשית

אפשר היה להניח כי ההתייחסות השלילית והאכזבה ששרון, אירית ומרצים אחרים הביעו לאור כיבוי המצלמה נובעת מתפיסתם את הפעולה כמנוכרת ללמידה וכפוגעת בידע ובתוכן הנלמד בקורס. אולם ניתוח מדויק של ההסברים שמרצים מייחסים לתחושותיהם אלו מראה כי אין זו הסיבה היחידה. בעיני המרצים והמרצות, הפגנת הניכור והאדישות אינה מופנית רק כלפי התוכן הנלמד אלא גם, ואולי בעיקר, אישית כלפי המרצה. כששרון ואירית מספרות על כיבוי המצלמות של הסטודנטים בשיעוריהן, הן מעמידות במרכז את החוויה הרגשית שלהן ואינן מזכירות את תוכן הקורס, למשל את האופן שבו נוכחות המצלמה מעצבת את אופי הלימוד, את העברת הידע ואת התכנים הנלמדים.

אולם גם במקרים שבהם המרצים והמרצות אינם מזכירים פגיעה ברגשותיהם האישיים אלא מתייחסים לעיצוב הידע והתכנים בקורס לנוכח המצלמות הכבויות, הדבר מנוסח לא פעם בשפה רגשית, כפי שסיפרה למשל אסנת, מרצה בפקולטה למדעי הרוח והחברה: "יש משהו מאוד אינטימי בלמידה. הלמידה היא מאוד פעילה, יש סיטואציה מאוד אינטימית שנמנעת בזום, לכן ביקשתי לפתוח מצלמות". כשאסנת מדברת על הפגיעה של כיבוי המצלמות בשיעורים עצמם היא משתמשת במונח הפסיכולוגי מובהק – אינטימיות – כדי לתאר את מהות הפגיעה. היא קושרת בין "למידה פעילה" לאינטימיות כאילו היו אחד, או לפחות כאילו יש ביניהם קשר בלתי נפרד. אינטימיות, מונח שנגזר מ-*intimus* הלטינית שפירושה "הפנימי ביותר", היא מושג שגור בשיח הפסיכולוגי ומקופלות בתוכה משמעויות תרפויטיות. מרצים רבים השתמשו במושגים הלקוחים מעולם הפסיכולוגיה כשתיארו את תהליך הלמידה הרצוי ואת האופנים שבהם, לדעתם, הפלטפורמה הדיגיטלית מקשה עליו.

סיכום ודיון

דרך ניתוח התייחסויות ל(א') פעילות המצלמה בשיעורים המקוונים ביקשתי לחשוף את מרכזיותו של השיח הרגשי והפסיכולוגי בהתמקמות הסטודנטים והמרצים ביחס למערכת ההשכלה האקדמית ובניסוח הביקורות שלהם כלפי הוראה אקדמית בכלל ולמידה מקוונת בפרט. אף שמסגרת השיח הרגשית והפסיכולוגית נחקרה רבות על ידי חוקרי הרגישות החדשה בזירות מוסדיות שונות של הקפיטליזם הצרכני (ראו למשל Hochschild, 1983; Illouz, 2018),

היא טרם נבחנה דיה במחקר העוסק בשדה ההשכלה הגבוהה, ונראה שהיא רלוונטית מתמיד בפלטפורמת הלמידה מרחוק. המעבר המהיר ללימודים מקוונים מספק הזדמנות לחקור ולבחון את השיח הזה.

כפי שהראיתי, מבין הסיבות השונות לאי-הפעלתה של המצלמה, מערכת ההצדקות העיקרית של הסטודנטים נגעה לסוגיות הפרטיות; הצעתי לבחון את הפרטיות כקטגוריה דיסקורסיבית החושפת את מסגרת השיח הניאו-ליברלי הרגשי על העצמי, השואב את הארכיטקטורה שלו גם משיח הפרטיות שעולה סביב המדיום המארגן החדש בהוראה – האינטרנט.

בשיח הסטודנטיאלי סביב סוגיית המצלמות בלט במיוחד המקום של המרצה בהחלטת הסטודנטים אם להפעיל את המצלמה. בעיני הסטודנטים, רק מרצים נבחרים, כאלה שמעניקים "יחס אישי", משעשעים ומשרים אוירה נעימה בהוראה, זוכים לנוכחותם הוויוזואלית של הסטודנטים. באופן זה, הסטודנטים מדרגים ומעריכים מרצים ומרצות לפי יכולותיהם ומימנוריותיהם הרגשיות, והנראות הופכת למעין פרס שניתן למרצים ומרצות "רגישים".

בשיח המרצים עולים ביטויים רגשיים כמו "אי-נעימות", "אכזבה" ו"תסכול" כאשר הם מתייחסים לאי-הפעלת המצלמות בשיעורים. מרצים ומרצות הביעו רגישות רבה בעניין כיבוי המצלמות של הסטודנטים ותפסו פעולה זו כגילויי ניכור ואדישות קודם כול כלפיהם, באופן אישי. אולם לא זו בלבד שהתרכזו בחווייתם הרגשית, הם גם עיגנו את תפוסותיהם הפדגוגיות בשיקולים רגשיים. גם במקרים שבהם המרצים התייחסו המרצים למהלך התוכני של הקורס ולסוגיות שנלמדו בו, הלמידה תוארה והוערכה במושגים פסיכולוגיים ורגשיים דוגמת "אינטימיות".

בספרה *Emotions as Commodities* טוענת אילוז שהקפיטליזם הצרכני הפך את השיח הרגשי לצורה החברתית העיקרית השולטת במוסר ובערכים, לא רק בחיים הפרטיים אלא גם בתחום המוסדי ובתחום העבודה. לשיח הרגשי יש כעת כוח מוסרי השווה במרקם של מקום העבודה הקפיטליסטי, והעבודה מוערכת במונחים של סיפוק רגשי וניהול והבעה של רגשות (Illouz, 2018). בשדה ההשכלה הגבוהה, המשתנה כיום, אנו חוזים בהפיכתם של הרגשות לחלק בלתי נפרד מהשיח התרבותי היומיומי, בתיאור חוויות ההוראה והלמידה ובהתגבשות תפוסות של סטודנטים ומרצים כלפי תהליך הלמידה. הממצאים שהעלה מחקר זה מצביעים על כך שכדי להבין את התרבות האקדמית המתפתחת ואת חוויית הסטודנטים והמרצים כיום יש להרחיב את מושג הקפיטליזם האקדמי, המדגיש את תהליכי המסחור בהשכלה הגבוהה (Slaughter & Rhoades, 2004), כך שיקלו גם את הקפיטליזם הרגשי ואת מסחור הרגשות בשדה האקדמי.

מקורות

- שוורץ אלטשולר, תהילה. (2012). *פרטיות בעידן של שינוי*. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- Gretzky, Maria, & Julia Lerner. (2020). *Students of academic capitalism: Emotional dimensions in the commercialization of higher education*. Sociological Research Online.

- Hochschild, Arlie R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Illouz, Eva (Ed.). (2018). *Emotions as commodities: Capitalism, consumption and authenticity*. Routledge.
- Rose, Nikolas. (1989). *Governing the soul: The shaping of private life*. Free Association.
- Slaughter, Sheila, & Gary Rhoades. (2004). *Academic capitalism and the new economy: Markets, state, and higher education*. The Johns Hopkins University Press.